

RAPPORT

Analysrapport 2 2016/2017

Framtagen av Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen
Kvalitets- och utvecklingsavdelningen

Datum 2017-06-01

Ärende BUN 2016/716 & GVN 2016/151

Analysrapport 2

2016/2017

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Bakgrund och syfte.....	5
3. Metod och underlag.....	5
3.1. Kvalitetsuppföljningssamtal	6
3.1.1. Genomförande	6
3.1.2. Syfte och innehåll	6
4. Analys och diskussion.....	7
4.1 Organisation	7
4.2 Ansvar.....	9
4.3 Likvärdig och tillgänglig utbildning	10
4.4 Värdegrund	12
5. Slutsatser.....	14
6. Referenser	16

1. Sammanfattning

Analysrapporter tas fram två gånger per läsår och är del av det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå. Analysrapport 1 på hösten har större fokus på kunskapsresultat och analysrapport 2 på våren har större fokus på värdegrundsarbete och trivsel.

Det systematiska kvalitetsarbetet har överlag fortsatt utveckla sig i positiv riktning. Skolledarna¹ beskriver i kvalitetsuppföljningssamtalen en tydlig struktur för kvalitetsarbetet och att verksamheten analyseras utifrån flera olika underlag. Flera skolledare har sett behov av att omorganisera sina verksamheter för att bryta upp gamla strukturer som hindrar skolutvecklingen. I samtalen framkommer även en ökande tendens att skolledarna organiserar för barnen och elevernas² behov och lärande framför lärarnas önskemål och behov.

Fortfarande finns rekryteringsvårigheter, vilket av skolledarna upplevs ha en negativ effekt på lärarna och i förlängningen ha effekt på elevernas lärande och trygghet. Under läsåret har det på några områden förekommit oväntat stor personalomsättning. Önskemål har framförts av skolledarna att skolhuvudmannen i sådana lägen stärker rekryteringsstödet till berörd skolledare.

Skolledarnas fokus på det gemensamma ansvaret för Gotlands kommunala skolor och förskolor verkar ha ökat, men ansvarstagande för alla barn och elever, i alla led, utmärker sig fortfarande som ett utvecklingsområde. En viktig del av att ta ansvar för det gemensamma uppdraget är arbetet med övergång och samverkan. Behov finns av att utveckla rutiner för överlämning från grundskolan till gymnasieskolan för elever som har uppnått gymnasiebehörighet med hjälp av omfattande stödinsatser.

Från elevenkäten³ har det framkommit att de äldre eleverna (årskurs 8 och årskurs 2 på gymnasiet) i mindre grad än de yngre eleverna (årskurs 3 och 5) upplever att de vuxna tar hänsyn till deras åsikter. Även övriga frågor som rör elevens lärande och upplevelse av delaktighet har sjunkande resultat med ökande ålder. Forskning visar att det finns tydligt samband mellan delaktighet, inflytande, lärande och ytterst kunskapsresultat. Därför behöver detta område ges ökad uppmärksamhet framöver.

I vårens kvalitetsuppföljningssamtal lyfts likvärdighet i utbildningen med fokus på det kompensatoriska uppdraget. För att kompensera för barn och elevers olika förutsättningar driver skolledarna utvecklingsarbete i sina verksamheter kring förhållningssätt och pedagogiska strategier. Under kvalitetsuppföljningssamtalen har diskussioner förts kring att likvärdighet betyder att organisering och undervisning inte skall göras likadant för alla barn och elever, utan utifrån varje barn och elevs unika behov.

Olikheter finns mellan skolor och skolformer i förutsättningar och struktur för elevhälsoarbetet. Skolledare uttrycker önskemål om att utveckla elevhälsoarbetet mot att i högre grad arbeta förebyggande kring att motverka psykisk ohälsa och främja närvaro. Arbetet med att motverka frånvaro och främja närvaro drivs på olika sätt på skolenheterna. På skolhuvudmannanivå pågår en revidering av rutinerna för att främja närvaro.

¹ Skolledare syftar i rapporten till förskolechefer och biträdande förskolechefer, samt rektorer och biträdande rektorer i förskola, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, folkhögskola och vuxenutbildning.

² Elev är man enligt skollagen från förskoleklass till och med vuxenutbildningen

³ Elevenkät genomfördes höstterminen 2016 för årskurs 3, 5 och 8 på grundskolan, samt årskurs 2 på gymnasiet

⁴ Frågorna "Skolarbetet gör mig så nyfiken att jag får lust att lära mer", "Lärarna i min skola tar hänsyn till elevernas åsikter" och "Jag vet var jag skall kunna för att nå kunskapskraven"

Välfungerande strukturer och rutiner för värdegrundsarbetet finns på enhetsnivå. Skolledare lyfter att nätmobbning och problematik kring sociala medier nu även förekommer i lägre åldrar. Elevenkätens resultat tyder dock på att eleverna i Gotlands kommunala skolor till övervägande del känner sig trygga i skolan, vilket indikerar att lärarna överlag är skickliga på relationsskapande och värdegrundsarbete. Att goda relationer skapar trygghet har stöd i forskning, samt att upplevelse av trygghet har effekt på elevers studieresultat (Hattie, 2014:153, 332). Att eleverna känner sig trygga är därmed inte bara ett mål i sig utan även ett medel för att nå de nationella målen med utbildningen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de prioriteringar som beslutats i Utbildnings- och arbetslivsförvaltningens verksamhetsplan för 2017 fortsatt är aktuella.

2. Bakgrund och syfte

Analysrapporter tas fram två gånger per läsår och är del av det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå. Det systematiska kvalitetsarbetet skall enligt skollagen inriktas mot att uppfylla de nationella målen med utbildningen och innebär systematiskt och kontinuerlig uppföljning, analys, planering och utveckling av såväl huvudmän som förskole- och skolenheter (Skolverket 2012:5). Analysrapporterna följer upp de verksamheter inom utbildnings- och arbetslivsförvaltningen som har ett lagstadgat krav på systematiskt kvalitetsarbete. Dessa verksamheter är förskola, grundskola, fritidshem, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola och vuxenutbildning. Analysrapporterna är uppdelade utifrån skolans två huvuduppdrag, kunskaper och värden.

”Skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (2010:800) slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden.”
(Skollagen 2010:800)

Analysrapport 1 på hösten har större fokus på kunskapsresultat och analysrapport 2 på våren har större fokus på värdegrundsarbete och trivsel. De två huvuduppgifterna kunskap och värde är beroende av varandra och påverkar varandra.

Även Folkhögskolan, som har fått ett ökat krav på systematiskt kvalitetsarbete, följs upp.

Syftet med analysrapporterna är att utveckla kvaliteten i Gotlands kommunala skolverksamheter genom att följa upp innevarande års verksamhetsplan. Därmed blir analysrapporterna även ett viktigt underlag till det kommande årets verksamhetsplan.

3. Metod och underlag

Kvalitets- och utvecklingsavdelningen ansvarar för att ta fram en förvaltningsövergripande analysrapport två gånger per läsår. Ett utkast tas fram av avdelningen gemensamt genom att använda nedanstående underlag. Utkastet bearbetas därefter i förvaltningsledningsgrupp och sedan i barn- och utbildningsnämndens och gymnasie- och vuxenutbildningsnämndens arbetsutskott. Därefter fastställs analysrapporten av utbildningsdirektören efter samverkan med de fackliga organisationerna.

Följande underlag har använts i framtagandet av analysrapport 2:

- Verksamhetsplan 2017, med tillhörande arbetsplaner och handlingsplaner
- Kvalitetsuppföljningssamtal med skolledare
- Resultat av elevenkäter och föräldraenkäter
- Klagomål och anmälan om kränkande behandling
- Skolpliktsärenden
- Skolinspektionsanmälningar och barn- och elevombudsanmälningar
- Analysrapport 1 2016/2017
- Diverse material från Skolverket och Skolinspektionen
- Analysarbetet i kvalitets- och utvecklingsavdelningen
- Analysarbetet i förvaltningsledningsgrupp, avdelningschefsmöte samt arbetsutskott för barn- och utbildningsnämnden och gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden

Förutom ovanstående underlag planerades även en skriftlig rapportering av respektive

skolledare, analys- och åtgärdsrapport 2⁴. På grund av att denna rapportering inte synkroniserade med arbetet med verksamhetsplan och tillhörande arbetsplaner och handlingsplaner, genomfördes inte arbetet med analys och- och åtgärdsrapport 2.

3.1. Kvalitetsuppföljningssamtal

3.1.1. Genomförande

Under vårterminen 2017 har kvalitetsuppföljningssamtal genomförts med samtliga skolledare i mindre samtalsgrupper. Grupperna har varit blandade mellan förskola, grundskola och grundsärskola, samt mellan grundskola, gymnasiesärskola och gymnasieskola. Samtal med folkhögskolan och vuxenutbildningen/lärvux hölls var för sig. Alla skolledare har deltagit, varav flera är nya på sina poster, antingen i rollen som skolledare eller nya i skolområdet eller förskoleområdet. Samtalen genomförs med utgångspunkt i ett på förhand delgivna frågeställningar (bilaga).

3.1.2. Syfte och innehåll

Kvalitetsuppföljningssamtalen tjänar två syften. För det första är samtalen en del av huvudmannens uppföljning av skolledarnas systematiska kvalitetsarbete. För det andra ger samtalen skolledarna möjlighet att delge varandra analys och reflektion kring resultat av elev- och föräldraenkäter, samt att delge varandra sitt arbete med värdegrundsfrågor och analys av detta.

Utgångspunkt för samtalen har varit följande prioriterade utvecklingsområden i verksamhetsplan 2017:

4.1 Likvärdig och tillgänglig utbildning

4.3 Allas ansvar för skolans uppdrag

Samtalen har även tagit utgångspunkt i skollagen (2010:800), 1 kap. 4 §, beträffande syftet med utbildningen inom skolväsendet:

"Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare."

⁴ Analys- och åtgärdsrapport 2 är en skriftlig analys med fokus på värdegrund, trygghet och trivsel.

4. Analys och diskussion

4.1 Organisation

Systematiskt kvalitetsarbete

I analysrapport 1⁵ som rapporterades hösten 2016, lyfts den positiva utvecklingen av det systematiska kvalitetsarbetet som utförs på huvudmannanivå och skolledarnivå. Under vårens kvalitetuppföljningssamtal har det blivit tydligt att det systematiska kvalitetsarbetet överlag har fortsatt att utveckla sig i positiv riktning. I samtalen har skolledarna i stor grad beskrivit en tydlig struktur på sitt kvalitetsarbete och att de analyserar sin verksamhet utifrån olika underlag som kompletterar varandra. Vilka underlag som används kan skilja mellan enheterna, men exempel på underlag som används är resultat av elev- och föräldraenkäter, elev- och barnråd, verksamhetsbesök, arbetsplatsträffar, medarbetarsamtal, elevhälsoteammöten med mera. Skolledarna har i samtalen även lyft vikten av att prioritera och planera in tid för analys. För att utveckla verksamheten uttrycker skolledarna en önskan att i högre grad analysera verksamheten såväl på medarbetarnivå som på barn- och elevnivå. Diskussioner har förts i uppföljningssamtalen om hur en struktur som stödjer detta kan organiseras. Till detta hör även behovet av tydlig och tidig information om när olika uppföljningar genomförs från centralt håll, en information som kvalitets- och utvecklingsavdelningen ser att hittills har varit bristfällig.

Ett exempel där analysarbetet har varit välfungerande på alla nivåer ser vi på flera förskolor, där resultatet av föräldraenkäten har analyserats av skolledare och medarbetare, lyfts på föräldraråd och sedan följts upp genom en kompletterande enkät. Exempel finns även från några skolor att "månadens fråga"⁶ fungerat som stöd i det systematiska kvalitetsarbetet. En rektor berättar hur det har hjälpt denna att utveckla fritidshemmet genom att ha börjat med månadsbrev till föräldrarna där det beskrivs vad man jobbar med kopplat till vilka mål och att fritidshemmet har fått positiv respons på detta från föräldrarna.

Ytterligare ett exempel på utveckling av det systematiska kvalitetsarbetet är folkhögskolans deltagande som piloter i ett kvalitetsprojekt som drivs av Folkhögskolornas intresse och serviceorganisation. Projektet har nu gått över till ordinarie verksamhet. Detta har gått hand i hand med att det har kommit starkare krav mot folkhögskolan att bedriva systematiskt kvalitetsarbete.

Vuxenutbildningen har med ny ledning påbörjat arbetet med systematisk genomgång av verksamheten för att utveckla det systematiska kvalitetsarbetet för att säkerställa likvärdigheten.

Organisationsförändringar och byte av skolledare

Förvaltningen är i ett skede där många skolledare är nya på sina poster, antingen i sitt område eller i sin roll. Detta påverkar kvalitetsarbetet på det sättet att det som ny är svårare att se mönster över tid. En positiv effekt är att det kan vara lättare för en ny ledare som kommer in med ett nytt perspektiv att uppfatta kulturer och strukturer som motverkar respektive gynnar skolutveckling. Flera skolledare har uttryckt att byte av område har gett ny energi, samtidigt betonas att kontinuitet är en förutsättning för en framgångsrik skolutveckling. Det har förekommit vakanser på skolledartjänster, det finns tecken på att det kan leda till vilshenhet

⁵ Analysrapport 1 läsår 2016/2017

⁶ Föräldrarna har under läsåret 2016/2017 mottagit en fråga per månade på e-post istället för en samlad föräldraenkät en gång under läsåret. Resultatet återkopplas snabbt till rektorerna varje månad.

bland personalen. Ett exempel kommer från en nyutträd skolledare som upplevde att personalen väntade på sin "räddande ängel". Detta belyser att det är nödvändigt att ha en organisationsstruktur med välkända och välfungerande rutiner och riktlinjer som är skapade utifrån verksamhetens behov och som inte är personbundna.

Flera skolledare har sett behov av att omorganisera sina verksamheter för att bryta upp gamla strukturer och kulturer som hindrar skolutvecklingen. En typ av organisationsförändring som har genomförts i flera områden är införandet av personalrotation. Exempel på personalrotation finns i flera förskolor där en av personalen alltid följer med en barngrupp upp i åldrarna. Detta medför en trygghet för barnen och föräldrarna genom att barnen alltid har med en personal de känner och som känner barnet. Rotationen motverkar även fastlåsta kulturer och arbetssätt i arbetslaget.

Det framkommer i kvalitetsuppföljningssamtalen en ökande tendens till att skolledarna organiserar för barnen och elevernas behov och lärande framför lärarnas önskemål och behov. Ett exempel är Solbergaskolan där man planerar att lägga ett schema med långa och sammanhängande arbetspass, där skolledarnas förhoppning är att det skall gynna det kollegiala lärandet och på ett naturligt sätt bidra till att undervisningsformerna och de pedagogiska verktygen varierar. Ett annat exempel finns på Wisbygymnasiet som har omorganiserat så att lärarna arbetar på både yrkesprogram och högskoleförberedande program, vilket bidrar till att öka likvärdigheten för eleverna och till att förena de två olika skolkulturer som har funnits på tidigare Wisbygymnasiet norr och Wisbygymnasiet söder.

Kompetens och resurser

Svårigheter för vissa skolor att attrahera legitimerad personal inom vissa ämnen och svårrekryterade yrkesgrupper inom till exempel elevhälsa uppmärksammades i analysrapport 1 och är fortfarande aktuellt. Avsaknad av rätt kompetens och resurser kan och upplevs av skolledarna skapa oro, otrygghet och påverkar därmed lärarna negativt, vilket det är närliggande att anta överförs till eleverna. Något som problematiserades av flera skolledare i kvalitetsuppföljningssamtalen är att avsaknad av någon eller flera av kompetenserna i elevhälsoteamet kan ha effekt på lärarnas engagemang och energi. Om läraren också måste ta rollen som till exempel kurator eller specialpedagog finns mindre tid att planera och utveckla undervisningen, vilket förmodas påverka deras förmåga att undervisa på ett sätt som väcker elevernas intresse och nyfikenhet. Skolledarna lyfter även svårigheter med att "få ihop" fritidshemsverksamheten med skolan, så att samarbetet gynnar allas ansvar för skolans uppdrag. Skolledarna upplever att detta har samband med avsaknad av behöriga fritidspedagoger.

Oväntat stora personalrörelser har förekommit på några områden, vilket leder till försämring av verksamhetens förutsättning att uppfylla sitt uppdrag. Stor personalomsättning i förskolan kan till exempel leda till att föräldrar känner sig mindre trygga med att lämna sina barn i förskolan, vilket har visats i resultatet av vårens föräldraenkät. Skolledare beskriver att stor del av deras arbetstid används till rekrytering, tid som de hellre skulle vilja använda till sitt pedagogiska ledarskap ute i verksamheten. Det har framförts önskemål från skolledare att skolhuvudmannen i sådana lägen stärker stödet till berörd skolledare och tar ett utökat ansvar för att säkerställa likvärdigheten. Skolhuvudmannens utökade ansvar kan till exempel vara omfördelning av befintliga resurser och stöd vid rekrytering och kompetensförsörjning. I förvaltningens egna kartläggning och nulägesanalys om ökande förutsättningar för ett gott pedagogiskt ledarskap, framkommer att skolledarnas stöd i arbetet med HR och arbetsmiljö är ett viktigt utvecklingsområde.

I förvaltningen arbetas aktivt med att rekrytera lärare till Gotlands kommunala skolor. En positiv

tendens är att elevhälsan nu i högre grad har lyckats bemanna sin organisation med rätt kompetens inför höstterminen. Långsiktigt kompetensförsörjningsarbete pågår genom samarbete med Uppsala Universitet kring fler lärarutbildningar på Campus Gotland. Brist på behörig personal är inte bara en utmaning på Gotland utan även i hela landet. En utmaning på Gotland är att vi med många små förskole- och skolenheter är i behov av fler behöriga medarbetare än om vi hade haft färre och större enheter.

4.2 Ansvar

Ansvarstagande på respektive nivå

I analysrapport 1 betonades vikten av att alla måste ta ansvar på sin nivå och för det gemensamma uppdraget. Under vårens uppföljningssamtal märks ett ökat fokus från skolledarna på det gemensamma ansvaret för Gotlands kommunala skolor och förskolor. I uppföljningssamtalen lyftes bland annat behovet av att öka personalens samsyn kring skolans gemensamma mål samt att göra målen mer konkreta och utvärderingsbara. En skolledare säger att det finns behov av att förtydliga i diskussioner med personalen vad som är uppdraget - "varför är jag här?". Samarbetet i linjerna har utvecklats och bland annat lett till uppföljning av omfattande frånvaro, från förskola till årskurs 9.

Trots ett tydligt ökande ansvarstagande för alla barn och elever utmärker sig ansvar fortfarande som ett utvecklingsområde. En tendens att skjuta ifrån sig ansvar genom att hävda att det är någon annans problem eller specialistområde eller att det är utanför den egna kontrollen föreligger fortfarande. Ett exempel på detta kommer från folkhögskolan som upplever ett ökat tryck på att ta emot elever, som förväntas att "inte klara av gymnasiet", direkt från grundskolan. I kvalitetsuppföljningssamtalen och i handlingsplanerna har det framkommit att många initiativ tas på enheterna, som syftar till att utveckla pedagogernas förmåga att ta ansvar för skolans uppdrag, genom att kunna bemöta och utforma utbildningen utifrån barnen och elevernas förutsättningar. Exempel på att göra skolan mer tillgänglig för alla elever genom att utveckla ett relationellt synsätt finns, skolledare nämner därutöver utvecklingsarbete kring barnsyn och elevsyn, enheter deltar i Skolverkets insats *Specialpedagogik för lärande* och Specialpedagogiska Skolmyndighetens distansutbildning om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

I kvalitetsuppföljningssamtalen har det framgått att där det finns ett tydligt ledarskap och en fungerande stödlinje, såväl horisontell (arbetslag) som vertikal (elevhälsoteam), verkar lärarnas möjlighet att ta sitt individuella ansvar för skolans uppdrag stärkas. Ett exempel på tydligt och stödjande ledarskap är en skola där skolledarna har bokningsbara tider för lärarna.

Övergång och samverkan

Att ta ansvar för det gemensamma uppdraget medför att sätta fokus på arbetet med övergång och samverkan. Detta togs även upp i analysrapport 1 som ett återkommande tema i kvalitetssamtalen med förskola och grundskola. I och med samtalets nya gruppkonstellation där skolledare från grundskolan och gymnasieskolan har blandats, har övergångar igen kommit upp som tema med fokus på övergång mellan grundskola och gymnasieskola. Det har framkommit under samtalen att det finns en osäkerhet och oro från grundskolans sida kring hur särskilt stöd och/eller extra anpassningar utformas på gymnasiet för elever som har haft omfattande stödinsatser i grundskolan, samt vilka krav och resurser som finns när det gäller detta. I dagsläget finns det tydliga rutiner för övergång och samverkan kring elever som inte har uppnått gymnasiebehörighet. Rutiner vid överlämning av elever som har lyckats uppnå gymnasiebehörighet med hjälp av omfattande stödinsatser är däremot ett utvecklingsområde. Skolledare från folkhögskolan beskriver ett nära samarbete med gymnasiet och gymnasiesärskolan.

När det gäller övergång från förskola till grundskola finns det tydliga rutiner i linjerna som kontinuerligt följs upp. Från samtalen har kvalitets- och utvecklingsavdelningen dock uppfattat att det i vissa fall kan finnas svårigheter i förskoleklass där barn kommer från många olika förskolor. Där ser vi att det behövs en tydlig analys av den egna mottagande organisationen, samt en översyn av samverkan med överlämnande förskolor. En arbetsmodell som används med framgång är att under längre tid och/eller vid flera tillfällen låta femåringar besöka mottagande förskoleklass samt att mottagande personal besöker femåringarna i förskolan.

Flera skolledare efterfrågar samverkan på skolledarnivå inom linjer och mellan linjer för att ge likvärdig tillgång till rätt kompetens och att resurser skall användas där de bäst behövs.

På enhetsnivå utvecklas samverkan där det sker ett kollegialt lärande mellan olika stadier. I utvecklingsarbeten som till exempel matematiklyftet och läslyftet ingår pedagogiska diskussioner kring att utveckla ämnet och detta leder till ett kollegialt lärande. Även PRIO⁷ utvecklar samverkan genom pedagogiska diskussioner inom respektive enhet.

Delaktighet

Från elevenkäten har det framkommit att de äldre eleverna i mindre grad än de yngre upplever att lärarna tar hänsyn till deras åsikter. Enligt Skolverkets forskningsöversikt *Delaktighet för lärande*, är sambandet mellan delaktighet, inflytande, lärande och ytterst kunskapsresultat centralt i skolan. Sambandet stöds även av John Hattie i *Synligt lärande*, där betonas att intresset för lärandet stärks av att eleverna känner till, förstår och stöder målen. Detta ökar engagemanget hos eleverna och gynnar delaktigheten. I elevenkäten kan det utläsas att resultatet sjunker betydligt med ökande ålder för frågorna som gäller lärande och delaktighet⁸. Skillnaden mellan årskurserna i resultat av frågan som gäller elevernas upplevelse av att få veta hur det går för dem skolarbetet är inte lika påfallande, men har generellt ett något lågt resultat.

Som professionell lärare finns det en utmaning att avgöra vilka möjligheter och gränser det finns för elevernas inflytande och delaktighet i planering och genomförandet av undervisningen (Skolverket 2015:22). Delaktighet handlar inte bara om att vara med att bestämma, men även att få information och att förstå vad som skall hända och vad som förväntas av en.

Under samtalen lyfts många goda exempel på ett välfungerande delaktighetsarbete som pågår på skolorna via barnråd, elevråd och föräldraråd. Skolledares engagemang påverkar detta arbete i positiv riktning. En kvalitetshöjning av barn- och elevråd, särskilt i de yngre åldrarna, märks då skolledaren stödjer med riktade frågeställningar som rör exempelvis frågor från likabehandlingsplanen. I kvalitetssamtalen framkommer det att elevråden annars till större del kan bestå av "önskelistor" (skolmat, lekredskap m.m.). Ett annat exempel kvalitetshöjning är förskolor där barnråd kompletteras med barnintervjuer.

4.3 Likvärdig och tillgänglig utbildning

Likvärdighet nämndes i analysrapport 1 som ett återkommande begrepp i höstens kvalitetssamtal, då med fokus på bristande likvärdighet genom olika tillgång på legitimerad lärare och andra svårrekryterade yrkesgrupper. Som har nämnts under rubriken Kompetens och resurser är detta fortfarande en utmaning för våra kommunala utbildningsverksamheter. I vårens kvalitetssamtal lyfts även likvärdighet i utbildningen med fokus på det kompensatoriska uppdraget.

⁷ SKL:s satsning PRIO – Prioritering, resultat, initiativ, organisation

⁸ Frågorna "Skolarbetet gör mig så nyfiken att jag får lust att lära mer", "Lärarna i min skola tar hänsyn till elevernas åsikter" och "Jag vet var jag skall kunna för att nå kunskapskraven"

Det kompensatoriska uppdraget

Flera skolledare har i kvalitetsuppföljningssamtalen beskrivit hur de lyfter in arbetet för en likvärdig och tillgänglig utbildning i sitt systematiska kvalitetsarbete. I skolledares analyser framkommer att barn och elever har olika förutsättningar i mötet med skolverksamheten. För att kompensera detta driver skolledarna utvecklingsarbete i sina verksamheter kring förhållningssätt och pedagogiska strategier. En skolledare uttrycker att "många elever saknar skolkod och att dessa barn behöver kompenseras". Utifrån denna iakttagelse har skolledaren organiserat kompetensutveckling där det ingår föreläsningar, aktuell litteratur och kollegialt lärande om hur lärarna skall kunna bemöta barn och elevers olikheter och olika förutsättningar. Ett annat exempel kommer från förskolan, där skolledarens analys är att barnen inte har fått tillräcklig språklig träning innan de kommer till förskolan. Skolledaren har då organiserat en särskild språkutvecklingsgrupp för att främja barnens möjlighet till likvärdig utbildning. Ytterligare ett exempel är en skolledare som ser behov av att utveckla det likvärdiga arbetssättet, då det finns många barn som inte möts utifrån sina särskilda behov. Under uppföljningssamtalen har diskussioner förts kring att likvärdighet betyder att barn/elever skall ha lika möjligheter och att detta innebär att organisering och undervisning av alla barn och elever inte ska göras likadant. Skolledare beskriver att de har tagit del av och börjat använda Specialpedagogiska skolmyndighetens värderingsverktyg för tillgänglig utbildning, en satsning som beräknas pågå under 2017 och 2018. Därmed ökar likvärdigheten för barn och elever oavsett deras funktionsnivå och förutsättningar.

Flera skolledare har beskrivit att arbetet med jämställd skola⁹ har gett effekt. En skolledare har uttryckt att arbetet har gett "ett annat tänk", ökad reflektion och medvetenhet bland personalen. Detta styrks av genuspedagogens uppföljning och utvärdering av arbetet med jämställd skola, där det bland annat framkommer att förskolor och skolor som har deltagit upplever sig ha nått framgång i sitt jämställdhetsarbete och att arbetet har utvecklat och berikat verksamheten.

Elevhälsoarbetet

Det finns olikheter mellan skolor och skolformer i förutsättningar och struktur för elevhälsoarbetet. I kvalitetsuppföljningssamtalen betonar flera skolledare betydelsen av att ha ett stöd av samtliga kompetenser inom elevhälsan för att kunna öka likvärdigheten och att förebygga kränkningar och diskriminering. Exempel har framkommit som tyder på att likvärdigheten för eleverna ökar där det finns ett välfungerande elevhälsoteam som arbetar med systematik och struktur. Framgångsfaktorer för elevhälsoarbetet som har lyfts av skolledare i kvalitetsuppföljningssamtalen är snabba insatser och täta uppföljningar, i nära samarbete mellan elevhälsoteam och pedagoger. Ett exempel från en skola är att lärarna kan boka tid hos elevhälsoteamet. Några skolledare beskriver att då det finns många elever som är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd går stor del av elevhälsoteamets arbete åt till akuta insatser. Diskussioner har förts under flera av uppföljningssamtalen om hur elevhälsans arbete i större grad kan riktas mot det förebyggande arbetet och flera skolledare har uttryckt ett önskemål om att utveckla elevhälsoarbetet i denna riktning. Ett särskilt betonat område inom elevhälsan är att arbeta förebyggande kring att motverka psykisk ohälsa och att främja närvaro.

Närvaro och frånvaro

I kvalitetssamtalen har det framkommit att några linjer har genomfört analysarbete med fokus på frånvaro. De har arbetat med "case" där de granskat elever med hög frånvaro bakåt i tiden för att hitta tidiga varningssignaler. I detta arbete tycker de sig ha hittat ett samband mellan både mycket långa dagar i förskolan, liten tid eller ojämn tid i förskolan och hög frånvaro i grundskolan.

⁹ Som en led i arbetet för jämställdhet i skolan har utmärkelsen *Jämställd skola* arbetats fram som ett bevis på skolornas viktiga arbete med jämställdhets- och värdegrundsfrågor.

En skolledare i grundskolan arbetar med tydliga rutiner och förutsägbarhet för eleverna som har svårt att komma till skolan och ser att det är en framgångsfaktor för att främja närvaro. Gymnasiets skolledare beskrev i kvalitetsuppföljningssamtalen sitt arbete med att främja närvaro i en klass med hög frånvaro, där de gick bort från det digitala systemet och bestämde att föräldrarna måste ringa om eleven är frånvarande. Den period detta hade pågått hade det haft effekten att frånvaron minskade betydligt. Även folkhögskolan jobbar aktivt och uppsökande för att främja deltagarnas närvaro, ett exempel är att man ringer hem och väcker vissa deltagare. Här har hela skolans personal deltagit i en föreläsning där bland annat deltagarens upplevelse av att bli sedd lyfts som en framgångsfaktor. Behovet av att förstärka det förebyggande arbetet för att främja närvaro lyfts även i Skolverkets rapport *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan – en nationell kartläggning*.

“Frånvaro kan leda till att elever hoppar av gymnasieskolan. De riskerar därmed att hamna utanför både arbetsmarknaden och högre studier. Det är därför viktigt att följa upp elevers frånvaro och att huvudmäns och skolors arbete med att minska frånvaron och främja närvaro fungerar.”
(Skolverket 2014)

Att ha tydliga rutiner för närvaroarbetet, som är välförankrade hos lärare och elevhälsans personal, nämns som en framgångsfaktor i SKL:s *Vänd frånvaro till närvaro*. För Gotlands kommunala skolor finns från huvudmannen rutiner för att främja närvaroarbetet och det har tillsatts en arbetsgrupp, *närvarogruppen*, med ansvar att revidera rutinerna. Statens offentliga utredning *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* kommer att ligga till grund för revideringen. De nya rutinerna planeras vara klara inför skolstart höstterminen 2017 och skall då implementeras med stöd av elevhälsoteamen. För att säkerställa att de nya rutinerna fungerar kommer arbetsgruppen att göra uppföljningar av rutinerna under läsåret 2017/2018.

4.4 Värdegrund

Likabehandling mot diskriminering och kränkande behandling

Det finns inte längre ett lagstadgat krav på att ha en likabehandlingsplan, men lagkraven har skärpts för skolverksamhet att arbeta aktivt och förebyggande, inte bara mot kränkande behandling utan också mot diskriminering. Detta arbete ska dokumenteras. I kvalitetsuppföljningssamtalen framkommer att flera rektorer fortfarande och med framgång använder likabehandlingsplanen som ett verktyg i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Kvalitets- och utvecklingsavdelningen ser att man har hittat välfungerande strukturer och rutiner. Trygghetsvandringar genomförs på flera skolor, där lärare och elever tillsammans identifierar otrygga platser på skolan. Det finns också exempel på skolledare som sammanställer anmälan om kränkande behandling som underlag för analys av åtgärder.

Enligt skollagen ska kränkningar anmälas till skolhuvudmannen. Utbildnings- och arbetslivsförvaltningen har rutiner för hur skolledare skyndsamt anmäler detta till skolhuvudman. På respektive enhet finns rutiner för hur skolledarna utreder och följer upp kränkningar ända tills dessa upphör. Kvalitets- och utvecklingsavdelningen ansvarar för att ta emot och följa upp synpunkter och klagomål, skolinspektionsärenden och ärenden från barn- och elevombudsmannen. Detta redovisas till respektive nämnd två gånger per år. Under hösten 2016 genomfördes en riktad utbildningsinsats mot samtliga skolledare med syfte att öka medvetenhet och kunskap kring hur det förebyggande och åtgärdande arbetet mot kränkande behandling blir framgångsrikt, samt hur man som skolledare i ett tidigt skede möter och förebygger anmälningar till Skolinspektionen. En positiv effekt av denna utbildningsinsats märks genom att antalet anmälningar om kränkande behandling till skolhuvudman har ökat samtidigt som anmälningar till Skolinspektionen/barn- och elevombudsmannen har minskat. Detta är ett

tecken på att det förebyggande och åtgärdande arbetet mot kränkningar och diskriminering har blivit effektivare på förskole- och skolnivå.

Flera skolledare beskriver att deras arbete med att ta emot nyanlända har utmanat och utvecklat skolans värdegrundsarbete. En rektor uttrycker att normer och värderingar har blivit aktuella i skarpt läge. Likabehandlingsplanerna lyfts av flera skolledare som en viktig del av det systematiska kvalitetsarbetet och flera berättar att de genomför kompletterande elevenkäter för att följa upp likabehandlingsplanen. I dessa enkäter kan man få syn på utvecklingsområden. Ett tydligt exempel är yngre barn som känner otrygghet när de har lektioner på andra skolor.

I flera samtal lyfts nätmobbning och problematik kring sociala medier. Såväl kränkningar som utestängning försiggår mer och mer via sociala medier. Skolledarna upplever att detta nu förekommer längre ner i åldrarna och särskilt bland tjejer på mellanstadiet. Mycket av detta sker under helgerna och eleverna tar med sig helgens händelser till skolan där det påverkar deras skolvardag. Skolledarna beskriver att problemen med nätmobbning och sociala medier har hanterats på olika sätt, till exempel genom att ha externa föreläsare för barn och föräldrar och att ha en grupp äldre elever som samtalar med de yngre eleverna. Där sådana insatser har genomförts upplever skolledarna att detta har haft en positiv påverkan. I *Friends nätrapport 2017* ges rekommendationer till skolan om att integrera nätet i det ordinarie värdegrundsarbetet. Enligt rapporten borde skolan kartlägga elevernas trygghet och trivsel på nätet, involvera eleverna, samverka med vårdnadshavare och "se till att hela personalgruppen tar ett gemensamt ansvar för elevernas trygghet i skolan och på nätet" (Friends 2017:22).

Trygghet och goda relationer

I elevenkäten som genomfördes höstterminen 2016 är frågan om att känna sig trygg i skolan en av frågorna som har fått högst resultat i jämförelse med övriga frågor. Gotlands kommunala skolor har även ett högt resultat i jämförelse med genomsnittet för Sveriges kommuner och jämförbara kommuner. Detta tyder på att eleverna i Gotlands kommunala skolor överlag känner sig trygga i skolan och det kan förmodas att lärarna överlag är duktiga på relationer och värdegrundsarbete. Det finns dock relativt stora skillnader i resultatet på trygghetsfrågan mellan årskurs och mellan skolor.

Flera exempel har framkommit i kvalitetsuppföljningssamtalen av vad som kan främja barn och elevers känsla av trygghet. En skolledare från förskolan lyfter att mindre barngrupper verkar ge ökat trygghet, lugn och självständigare barn. Från grundskolan är en skolledares analys att det höga resultatet på trygghet i en särskild klass har samband med att klassläraren är skicklig på att skapa goda relationer. Att goda relationer skapar trygghet har stöd i forskning, samt att upplevelse av trygghet har effekt på elevers studieresultat (Hattie, 2014:153, 332). Att eleverna känner sig trygga är därmed inte bara ett mål i sig utan även ett medel för att nå de nationella målen med utbildningen.

Att kopplingar finns "mellan elevers delaktighet och relationer, lärande, reella förändringar samt motivation och ansvar" framkommer även i Skolverkets *Delaktighet för lärande*. Hattie pekar också i sin metaanalys på att det som påverkar motivationen hos elever är lärare som bygger relationer och hjälper dem att skaffa bättre strategier och processer för att lära sig ämnet (Hattie 2014:153).

5. Slutsatser

Uppföljning av det systematiska kvalitetsarbetet på huvudmannanivå ska utgå från verksamhetsplanen och behöver synkroniseras med delårsredovisning och årsredovisning. Behov finns även av att synkronisera de många olika planer som ingår i det systematiska kvalitetsarbetet, som till exempel arbetsplan, handlingsplan, likabehandlingsplan, språkplan med mera. På enhetsnivå har det systematiska kvalitetsarbetet utvecklats i positiv riktning, men behöver fortfarande förstärkas genom att i ännu högre grad involvera medarbetare, barn och elever i analysarbetet. Verksamhetsplanens punkt 9 *Uppföljning* behöver därmed revideras och en tydlig tidplan för arbetet ska presenteras.

Tydlig styrning och ledning på alla nivåer, samt hållbart ledarskap, är båda strategier i verksamhetsplanen för 2017. Att det finns en välfungerande ledning är en förutsättning för utveckling av verksamheten. Kvalitets- och utvecklingsavdelningen har i vårens kvalitetsuppföljningssamtal sett en utveckling av skolledarnas ledarskap och förmåga till systematiskt kvalitetsarbete jämfört med tidigare års samtal. En slutsats är att skolhuvudmannen behöver fortsätta säkerställa kontinuitet i ledarskapet, men samtidigt uppmuntra till byte av ansvarsområde för att bidra till förnyelse och nya perspektiv i skolutvecklingsarbetet.

Mot bakgrund av forskning och resultatet av elevenkät i grundskola och gymnasieskola är det närliggande att anta att elevernas upplevelse av delaktighet påverkar deras nyfikenhet och lust att lära. Att öka elevernas delaktighet är ett utvecklingsområde för Gotlands kommunala skolor.

Med tanke på att det finns relativt stora skillnader i resultat på trygghetsfrågan mellan årskurs och mellan skolor behöver skolhuvudmannen, för att säkerställa likvärdigheten, även fokusera på insatser som ytterligare utvecklar lärarnas förmåga att skapa goda relationer till sina elever. Både forskning och skolledares erfarenhet pekar på att lärarnas förmåga och förutsättningar att skapa goda relationer är den enskilt viktigaste faktorn för elever och deltagares trygghet och lärande. Nära samband med detta har känslan av att bli sedd och bekräftad, vilket är av avgörande betydelse för om eleven/deltagaren går till skolan eller stannar hemma. Lärare och vuxnas relationer till barn, elever och deltagare är därmed viktiga i arbetet för att främja närvaro.

Skolledarna beskriver välfungerande strukturer och rutiner för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Alla skolledare använder med framgång likabehandlingsplan och plan mot kränkande behandling som ett verktyg i detta arbete. Då det inte längre finns ett lagstadgat krav på likabehandlingsplan behöver såväl skolhuvudman som skolledare besluta hur systematiken i värdegrundsarbetet skall dokumenteras och säkerställas framöver.

Trots ett välstrukturerad förbyggande och åtgärdande arbete ökar problematiken kring kränkningar på nätet. Ökat fokus på att förebygga och åtgärda kränkningar på nätet är nödvändigt. Skolorna behöver kartlägga elevernas trygghet och trivsel på nätet, involvera eleverna, samverka med vårdnadshavare och "se till att hela personalgruppen tar ett gemensamt ansvar för elevernas trygghet i skolan och på nätet" (Friends 2017:22). Huvudmannen behöver skyndsamt ta ett samlat och tydligt grepp om hur det förebyggande och åtgärdande arbetet kring kränkningar på nätet skall ske.

Utifrån rapportens slutsatser är de prioriterade utvecklingsområdena i verksamhetsplanen för 2017 fortsatt aktuella och verksamhetsplanen är väl förankrad i de utvecklingsbehov

förvaltningen står inför. Till revideringen av verksamhetsplanen inför 2018 bör arbetet med delaktighet och relationer särskilt betonas i de prioriterade utvecklingsområdena *likvärdig och tillgänglig utbildning* och *allas ansvar för skolans uppdrag*.

För att verksamhetsplanen skall vara ett levande dokument är det viktigt att säkerställa att styrkedjan hela vägen från koncernstyrkort till medarbetarkontrakt fungerar. Verksamhetsplanen skall vara väl förankrad i alla led, vilket kräver att arbetsplaner och handlingsplaner tas fram i processform och följs upp i dialog med medarbetare på respektive nivå i organisationen.

6. Referenser

Litteratur

Friends, *Friends nätrapport*, 2017.

Hattie, John, *Synligt lärande*. Natur & Kultur Akademisk 2014

Skollag (2010:800). Svensk författningssamling 2010:800

Skolverket, *Allmänna råd Systematisk Kvalitetsarbete - för skolväsendet*, Statens skolverk 2012

Skolverket, *Delaktighet för lärande*. Statens skolverk 2015

Skolverket, *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan – en kartläggning*. Statens skolverk 2014

Statens kommuner och landsting, *Vänd frånvaro till närvaro*, Statens kommuner och landsting 2013